

Prof. Joseph E. Stiglitz

Nobel Ekonomi ödülü sahibi olan Prof. Joseph E. Stiglitz, Roosevelt Enstitüsü'nün Baş Ekonomisti ve Columbia Üniversitesi'nde ders vermektedir. Adam S. Hersh, Roosevelt Enstitüsü'nde Kıdemli Ekonomist ve Columbia Üniversitesi'nin Politik Diyalog Girişimi'nde misafir öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Tekelciliğin yeni çağı

Kapitalistler tükettikleri için değil tasarruf ettikleri için, yani Oxford'da Drummond Siyasi İktisat Profesörlüğü'ndeki seleflerimden biri olan Nassau Senior'un deyimiyle perhiz yaptıkları için ödüllendirilir.

200 yıl boyunca, gelir dağılımının neye göre belirlendiği ve ekonominin nasıl işlediği hakkında iki düşünce tarzı olagelmiştir. Adam Smith ve on dokuzuncu yüzyıl liberal ekonomistlerinin ortaya attığı birincisinin odak noktası rekabet piyasalarıdır. Smith tarzı liberalizmin refah ve gelirde nasıl hızlı bir yoğunlaşmaya yol açtığının farkında olan diğerinin çıkış noktası ise serbest piyasaların tekelciliğe meylidir. Her ikisini de anlamak önemlidir çünkü hükümet politikaları ve mevcut eşitsizliklerle ilgili görüşlerimizi biçimlendiren şey bu iki düşünce tarzından hangisinin gerçeği daha iyi yansıtıyor olduğudur.

On dokuzuncu yüzyıl liberallerine ve onların bugünkü destekçilerine göre, piyasalar rekabetçi olduğu için bireylerin elde ettiği kazançlar da onların sosyal katkılarıyla, yani ekonomistlerin deyimiyle marjinal ürünleriyle ilgilidir.

Kapitalistler niçin ödüllendirilir?

Kapitalistler tükettikleri için değil tasarruf ettikleri için, yani Oxford'da Drummond Siyasi İktisat Profesörlüğü'ndeki seleflerimden biri olan Nassau Senior'un deyimiyle perhiz yaptıkları için ödüllendirilir.

Buna göre gelirdeki farklılıklar onların insan sermayesi ve finansal sermaye gibi "varlık" mülkiyetiyle ilişkiliydi. Eşitsizlik alimleri de böylece varlıkların nesilden nesle aktarılma biçimi dahil varlık dağılımını belirleyen etkenlere odaklandı.

İkinci düşünce tarzının çıkış noktası ise "güç"tür ve işçiler üzerinde tekelci kontrol gücünü kullanabilme veya işgücü piyasalarında, otorite kurabilme becerisini de içerir. Bu alandaki alimler güce neyin yol açtığına, gücün nasıl korunup pekiştirildiğine ve piyasaların rekabetçi olmasını engelleyebilen diğer özelliklere odaklanmıştır. Bilgi asimetrisinden kaynaklanan sömürü hakkındaki çalışmalar

20. yüzyılın büyük ekonomistlerinden Joseph Schumpeter tekelcilik gücünden endişe edilmemesi gerektiğini savunmuştur, tekeller sadece geçicidir.

buna önemli bir örnektir.

Batı'da 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, liberal düşünce tarzı hakim olmuştur. Yine de eşitsizlik yayıldıkça ve bununla ilgili endişeler arttıkça, bireysel kazanca marjinal ürün açısından bakan rekabetçi düşünce ekonominin nasıl işlediğini açıklayamaz hale gelmişti. Bu nedenle bugün, ikinci düşünce tarzı yükseliştedir.

Sonuçta firmalarını yıkıma götüren ve ekonomiyi de çöküşün eşiğine taşıyan banka CEO'larına ödenen yüksek ikramiyeler ile bireylere verilen ücretlerin onların sosyal katkılarıyla hiçbir ilgisinin olmadığı inancı pek örtüşmez. Elbette, tarihsel olarak, kölelerden, kadınlardan veya çeşitli türdeki azınlıklardan oluşan geniş grupların bastırılması eşitsizliklerin marjinal kazançlardan değil güç ilişkilerinden doğduğu belirgin örneklerdir.

Günümüz ekonomisinde, telekom, kablo TV, sosyal medyadan internet aramasına kadar dijital dallar, sağlık sigortası, ilaçlar, tarım endüstrisi ve diğer birçok sektör rekabet penceresinden bakılarak anlaşılamaz. Bu sektörlerde var olan rekabet ders kitaplarında anlatılan "saf" rekabet değil, oligopolcüdür. Birkaç sektör "fiyat kabullenen" olarak tanımlanabilir; firmalar piyasa fiyatını etkileyemeyecek kadar küçüktür. Tarım bunun en net örneğidir, ama bu sektörde devletin muazzam müdahalesi vardır ve fiyatları belirleyen öncelikli etken piyasa kuvvetleri değildir.

Obama'nın danışmanları

ABD Başkanı Barack Obama'nın Jason Furman liderliğindeki Ekonomi Danışmanları Kurulu pazar yoğunluğundaki artışın derecesinin ve bunun sonuçlarından bazılarının çetelesini tutmayı denemiştir. Ekonomi Danışmanları Kurulu'na göre çoğu endüstride, standart ölçümler pazar yoğunluğunda büyük, ve bazı durumlarda çarpıcı, artışlar olduğunu göstermektedir. Örneğin en büyük on bankanın mevduat piyasasındaki payları sadece 1980 ile 2010 arasındaki 30 yıl içinde yaklaşık % 20'den % 50'ye yükseldi.

Piyasa gücündeki artışın bir kısmı teknolojideki ve ekonomik yapıdaki değişimin sonucudur: ağ ekonomilerini ve yerel konumlanmış hizmet sektörü endüstrilerindeki büyümeyi ele alın. Bir kısmının nedeni de örneğin Microsoft ve ilaç şirketleri gibi firmaların, çoğu zaman tekelcilikle mücadeledeki gevşek yaptırımları ve piyasaların "doğal olarak" rekabetçi olduğu gerekçesiyle piyasa gücünü sınırlayamamayı haklı gösteren muhafazakar siyasi güçlerin de desteğiyle, giriş engellerini kurmayı ve korumayı daha iyi öğrenmiş olmasıdır. Ve artışın bir kısmı da piyasa gücünün siyasi süreç aracılığıyla bariz istismarını ve yönlendirilmesini yansıtır: Örneğin büyük bankalar ticari bankacılığı diğer finans alanlarından ayıran mevzuatın değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması için ABD Meclisi'nde lobi çalışması yapmıştır.

Sonuçlar verilerde açıkça görülmekte, eşitsizlik her seviyede, sadece bireyler arasında değil firmalar arasında da artmaktadır. EDK raporunda "yüzde doksanlık dilimdeki firmanın sermayedeki yatırım karlılığının ortalamanın beş katından fazla olduğu, bu oranın sadece bir çeyrek yüzyıl önce ikiye yakın olduğu" belirtilmektedir.

Tekeller geçici midir?

Yirminci yüzyılın büyük ekonomistlerinden Joseph Schumpeter tekelcilik gücünden endişe edilmemesi gerektiğini savunmuştur, tekeller sadece geçicidir. Piyasa için şiddetli rekabet olmalı ve bu da piyasa içindeki rekabetin yerini alarak fiyatların rekabetçi düzeyde kalmasını sağlamalıdır.

Uzun zaman önce yaptığım kendi kuramsal çalışmamda Schumpeter'in analizindeki kusurları gösterdim ve şimdi de deneysel sonuçlar bunu kuvvetle teyit etmektedir. Bugünün piyasalarının en önemli özelliği yüksek tekelcilik karlarının devamlılığıdır.

Bunun derinlikli sonuçları vardır. Piyasa ekonomileri ile ilgili varsayımların çoğu marjinal kazancın sosyal katkılarla orantılı olduğu rekabetçi modelin kabul edilmesini temel alır. Bu görüş resmi müdahale konusunda tereddütlere yol açmıştır: Eğer piyasalar temel olarak verimli ve adil olursa, durumu iyileştirmek için en iyi hükümetin bile elinden pek bir şey gelmez. Ama eğer piyasalar istismarı temel alırsa, serbest bırakmanın mantığı ortadan kalkar. Aslında, bu durumda, kemikleşmiş güce karşı yapılan mücadele sadece bir demokrasi savaşı olmakla kalmaz, aynı zamanda bir verimlilik ve refahı paylaşma savaşı olur.

Telif hakkı: Project Syndicate, 2016. **www.project-syndicate.org**